

Rozhlasové vysílání v České republice – včera a dnes

Motivace vzniku programu: Rozhlasové vysílání má v současné době v mediálním systému v podstatě marginální funkci. U mladé generace konzumentů mediálních sdělení můžeme dokonce hovořit o určitém přehlížení tohoto média. Následující stránky by tak měly sloužit jako materiál pro orientaci v rozhlasovém vysílání obecně s důrazem na české vysílací prostředí. Studenti by měli získat základní informace o fungování rozhlasu, jeho historickém kontextu a současném stavu české rozhlasové scény. Pro aktivnější zapojení studentů jsou výkladové hodiny orámovány skupinovou aktivitou a výklad je obohacen o zvukové nahrávky a obrazové přílohy, jež mají studentům usnadnit orientaci ve vykládané látce.

Cílová skupina: 3.–4. roč.

Časová náročnost: 90–135 minut

1. hodina

Před samotným výkladem se pokusíme se zjistit, jaké povědomí mají studenti o rozhlasovém vysílání a jak rozhlas jako médium vnímají. Každý ze studentů se může vyjádřit, zdali rozhlas poslouchá, při jaké příležitosti a jaké rozhlasové stanice zná. Z dosažených informací můžeme rozvinout úvodní debatu o roli rozhlasu v současné společnosti¹. Následně studentům pustíme čtyři ukázky z vysílání typově a žánrově rozličných stanic (zprávy na Radiožurnálu, Ranní show Evropy 2, rozhovor na Leonardu a na Frekvenci 1), na jejichž základě rozvineme debatu, v čem konkrétně spočívaly rozdíly jednotlivých stanic.

ČRo 1 – Radiožurnál (<http://www.rozhlas.cz/izurnal/audio> na stránce u modré lišty s datem klikněte na symbol playlist, z kolonky pod ním vyberete libovolnou zpravodajskou relaci- Zprávy nebo Ozvěny dne - a v nově otevřeném oknu přehrajete)

Evropa 2 (<http://www.evropa2.cz/cs/extra/podcasting/best-of-ranni-show.shtml> na adrese vyberete nabízené ukázky z Ranní show Leoše Mareše a Patrika Hezuckého)

ČRo Leonardo (<http://www.rozhlas.cz/leonardo/audio/> na adrese lze vybrat a přehrát jakýkoliv z nabízených pořadů jmenované stanice)

¹ Současné vnímání rozhlasu se projevuje tzv. kulisovým poslechem, což znamená, že publikum se cíleně nesoustředí na celistvost vysílání, ale vnímá pouze jeho fragmenty. Rozhlas slouží jako kulisa k jiné činnosti.

Frekvence 1 (http://www.frekvence1.cz/cs/zabava/podcasting/index_4.shtml podobně jako v předchozích případech nabízí stránka audio archiv s rozhovory např. z pořadu Pressklub, který se může studentům pustit jako kontrast ke stylu Leonarda)

Z úvodní diskuse přejdeme do výkladu o povaze a charakteristice rozhlasového vysílání. Proč v České republice existuje více rozhlasových než televizních stanic? Fyzikální podstatou rozhlasu je elektromagnetické vlnění, které se převádí (moduluje) na vysoké a nízké frekvence a následně se šíří po území prostřednictvím sítě vysílačů. Modulace může být buď frekvenční (FM) nebo amplitudová (AM). Rozhlasové vysílání obsahuje pouze zvukovou složku, televizní pak logicky obrazovou a zvukovou, která je kapacitně náročnější na přenos. Aby se jednotlivé rozhlasové stanice nepřekrývaly, je nutné přidělit jim kmitočty, na nichž budou vysílat a na kterých si je mohou posluchači naladit. Kmitočty jsou určitým národním bohatstvím a stát s nimi musí hospodařit. Úřadem, který tuto službu vykonává a kmitočty stanicím přiděluje, je Český telekomunikační úřad, pod který spadají všechny stanice na českém území. Vysílání modulovaného elektromagnetického vlnění prostřednictvím vysílačů se nazývá pozemní nebo také terestrické.

Současný celosvětový trend spěje k digitalizaci rozhlasového ale i televizního vysílání. Tento proces probíhá také v Česku a změna se týká převodu elektromagnetického signálu na počítačový tok dat, který posluchač zaregistruje při vyšší kvalitě zvuku a v budoucnosti také ve zvětšeném výběru stanic, i když tento nárůst bude patrnější na poli televizního vysílání.

– Informace technického charakteru najdete např. na webových stránkách Českého rozhlasu (http://www.rozhlas.cz/informace/faq/_zprava/139614 - cesta signálu k posluchači, http://www.rozhlas.cz/informace/faq/_zprava/139617 - rozdíl mezi AM a FM)

Historie rozhlasu

Přestože na současné mediální scéně nemá rozhlas nikterak dominantní roli, na počátku 20. století bylo jeho rozšíření jedním z nejvýznamnějších technologických pokroků a rozhlas se stal prostředníkem a svědkem mnoha událostí, které výrazně ovlivnily československou historii.

Československý rozhlas začal vysílat 18. května 1923 z provizorních prostor ve vojenském stanu v Praze Kbelích. V tomto ohledu patří Československu prvenství na pevninské Evropě. Jediným rádiem, které v té době vysílalo, byla britská stanice BBC, která vznikla pouze o rok dříve než Československý rozhlas. Za dvě nejvýznamnější osobnosti jeho vzniku můžeme označit Miloše Čtrnáctého, jenž zastával funkci prvního programového ředitele, a Eduarda Svobodu. Ten byl ředitelem technickým. Zprvopočátku měl rozhlas výhradně informativní funkci, v drtivé většině tedy ve vysílání převládalo zpravodajství, hudba, divadelní hry, opery a sportovní přenosy se staly rozhlasovým obsahem až v průběhu několika dalších let. Jedním z největších milníků rozhlasového vysílání se v roce 1926 stal premiérový sportovní přímý přenos, který komentovala pozdější legenda sportovní žurnalistiky Josef Laufer. Tehdy slovem doprovodil mezistátní fotbalové utkání Slavia – Hungaria. S nástupem 30. let vzrůstá zájem o rozhlas a toto období nazýváme jeho zlatým věkem. Posluchači platí Československému rozhlasu koncesionářské poplatky, kterými je tato instituce financována. Poplatky znamenají drtivé procento jejich příjmů, což platí i dnes. Zvýšený zájem demonstruje nárůst počtu koncesionářů přes hranici 1 milionu. Lidé si kupují přijímače a rozhlas se z veřejných prostranství přesouvá do domácností, kde slouží jako ústřední zdroj informací a zábavy. Ve vysílání se objevují pořady pro děti, vzdělávací pásma nebo divadelní hry. Roku 1939 po vzniku Protektorátu Čechy a Morava je Československý rozhlas obsazen nacisty, kteří do vysílání poprvé zavádějí cenzuru.² Jako odstrašující příklad odporu německým příkazům může posloužit reportáž slavného reportéra Františka Kocourka, jehož spojení přehlídky německé armády po Václavském náměstí s popisem letu černé vrány ho následně stálo život v koncentračním táboře.

Ukázka: http://www.rozhlas.cz/portal/klenoty/_zprava/345190 (dobová reportáž v horší zvukové kvalitě doplněna krátkým životopisem Františka Kocourka)

Československý rozhlas hrál významnou roli na konci 2. světové války při osvobození Prahy. Jeho volání o pomoc bylo prvním veřejně demonstrováným projevem odporu k německým okupantům a znamenalo zásadní zvrat ve snahách o osvobození Prahy. Po úspěšné bitvě o budovu rozhlasu 5. 5. 1945 zbývalo už jen několik dní do osvobození Prahy.

Po roce 1948, kdy se moci ve státě ujala Komunistická strana Československa, byl rozhlas zestátněn a stal se nástrojem státní moci. Byla opět zavedena cenzura a propuštěna řada zaměstnanců. V rozhlase směli pracovat jen ti, kteří byli kádrově prověřeni. Rozhlasové vysílání se tak ocitlo pod neustálou kontrolou a dohledem. Každý, kdo porušil jakékoliv nařízení a zákaz, byl ihned propuštěn. Stát prostřednictvím rozhlasu mohl manipulovat s občany, což lze za pomoci tak silného masového média, jakým rozhlas koncem 40. let byl, velmi dobře. Vysílání stagnovalo, objevovaly se v něm dlouhé projevy podporující vládnoucí stranu, veškeré zprávy a magazíny se nesly v budovatelském duchu tehdejší doby. Také rozhlasem byla vyostřena polarita mezi východním a západním světem. Sovětský svaz byl dáván stejně jako všude za vzor. S postupným uvolňováním režimu v 60. letech do vysílání pronikla řada pořadů, které korespondovaly s liberálnější atmosférou tehdejší společnosti. Pestrou pořadovou i žánrovou skladbu však ukončila okupace vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968.

Ukázka: [http://www.ustrcr.cz/cs/audio-1968³](http://www.ustrcr.cz/cs/audio-1968<sup>3</sup) (desítky dobových ukázek rozhlasového vysílání včetně ohlášení invaze, projevy, reakce atd.)

Ze státní kontroly se Československý rozhlas logicky vymanil až po roce 1989. S pádem komunistického režimu mohlo vzniknout nové vysílací prostředí, kterému se říká duální systém. V praxi to znamená, že vedle sebe působí subjekty, jejichž působení upravuje příslušný zákon (Český rozhlas), a vysílatelé komerční. Jednou z prvních nezávislých rozhlasových stanic se stalo zpočátku nelegálně vysílající Radio Stalin, které dnes nese název Radio 1⁴. Československý rozhlas zanikl k 1. 1. 1993. Vysílal na třech celostátních okruzích Radiožurnál, Praha a Vltava. Jeho vysílání upravuje zákona a Český rozhlas nijak nepodléhá státu. Financován je z koncesionářských poplatků, které v současnosti činí 45 Kč měsíčně.

– Historické informace jsou podrobně shromážděny v knize **Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu** (Český rozhlas a Eva Ješutová) vydané v roce 2003

2. hodina

Ve druhé hodině plynule navážeme na látku, která uzavřela předchozí výklad – tedy instituce Českého rozhlasu. Než však přistoupíme k detailnějšímu výkladu, zasadíme Český rozhlas do obecného dělení všech stanic. V rozhlasové typologii rozlišujeme stanice:

- a) celoplošné – signál stanice pokrývá více než 70% území státu (Český rozhlas 1 – Radiožurnál, Praha, Vltava, Frekvence 1, Impuls)
- b) regionální – zastupují drtivé procento všech rozhlasových stanic (Radio Vysočina, Radio Faktor, Kiss atd.)
- c) mezinárodní – jejich signál přesahuje státní hranice, vysílají cíleně pro více států (BBC)

² Cenzura – kontrola a omezování a dohled nad šířením informací prostřednictvím sdělovacích prostředků

³ Ukázky je možné volit libovolně – do výběru a pro názornou ilustraci přednášené látky lze podle potřeb zařadit projev T. G. Masaryka, projev generála Syrového po Mnichovu a spoustu dalších ukázek, které jsou dostupné v archivu na internetových stránkách Českého rozhlasu

⁴ Studenti, kteří stáli u počátků vysílání Radia Stalin, využili tehdejší absence vysílacího zákona a nerespektovali dobu, po kterou měli povoleno vysílat, protože Radio Stalin se jako experimentální projekt zúčastnil výstavy Totalitní zóna.

Dalším častým aspektem dělení rozhlasových stanic je jejich formát

- a) all news – čistě zpravodajské stanice s absencí hudby, jejichž obsah téměř výhradně zaplňuje zpravodajství a publicistika (Radio Česko, BBC Radio 4)
- b) all talk – stanice s převahou mluveného slova – rozhovory, formát oblíbený především v USA
- c) talk news – kombinace zpravodajství, mluveného slova a hudby (Radiožurnál, Impuls)

Český rozhlas

Český rozhlas je veřejnoprávní institucí, která vznikla 1. 1. 1992 a jejíž fungování upravuje zákon 484/91 Sb. Veřejnoprávní rozhlas není závislý na státu a je kompletně financován z koncesionářských poplatků. V jeho čele stojí generální ředitel (v současnosti Václav Kasík) zvolený Radou Českého rozhlasu na funkční období šesti let. Rada ČRo (<http://www.rozhlas.cz/rada/portal>) je kontrolním orgánem, který má 9 členů a mezi její pravomoci patří právě například jmenování a odvolání generálního ředitele, schvalování rozpočtu, dohlížení na plnění úkolů veřejné služby atd. V čem spočívá rozdíl mezi Českým rozhlasem a dalšími stanicemi na našem území? Pojem veřejnoprávnosti zakotvený v zákoně o Českém rozhlase totiž tomuto médiu ukládá určité úkoly a povinnosti. Těmi hlavními podle zákona jsou:

- a) poskytování objektivních, ověřených, ve svém celku vyvážených a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů
- b) přispívání k právnímu vědomí obyvatel České republiky
- c) vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem na svobodu jejich náboženské víry a přesvědčení, kulturu, etnický nebo národnostní původ, národní totožnost, sociální původ, věk nebo pohlaví tak, aby tyto programy a pořady odrážely rozmanitost názorů a politických, náboženských, filozofických a uměleckých směrů, a to s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci a podporovat soudržnost pluralitní společnosti
- d) rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky včetně příslušníků národnostních nebo etnických menšin
- e) výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních, uměleckých, dramatických, sportovních, zábavných a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež.

Vzhledem ke koncesím je v zákoně také zakotvený maximální množství reklamního času. Zisky z reklam tvoří marginální část příjmu ČRo. Reklama nesmí na celoplošném okruhu přesáhnout dobu maximálně 3 minut denně. Český rozhlas je podobně jako Česká televize průkopníkem v oblasti digitalizace, a tak se v posledních letech rozšířila jeho struktura. ČRo v této době disponuje deseti okruhy pro rozmanité spektrum posluchačů:

ČRo 1 Radiožurnál: nejposlouchanější celoplošná zpravodajsko-publicistická stanice, kombinace mluveného slova, hudby a zpráv každých 30 minut

ČRo 2 Praha: celoplošná stanice rodinného typu, vzdělávací pořady, vysílání pro mládež i dospělé

ČRo 3 Vltava: kulturní stanice (vážná hudba, divadelní hry, četby)

ČRo 4 Wave: stanice pro mladé posluchače, moderní hudba, alternativa komerčním rádiím

Síť regionálních studií: ze zákona musí ČRo zřizovat regionální stanice, které se zaměří na informování o dění v daném regionu

ČRo 6 Rádio Svobodná Evropa: celoplošný publicistický okruh, vysílá denně od 18 do 24 hodin

ČRo 7 vysílání do zahraničí

Digitální sekce: možno naladit pouze na Internetu (s výjimkou Rádia Česko, které vysílá na frekvencích po BBC ve dvou tříhodinových pásmech)

Rádio Česko: zpravodajsko-publicistická stanice mluveného slova

D-dur: 24hodinové vysílání vážné hudby v digitální kvalitě

Leonardo: stanice zaměřená na popularizaci vědy, techniky, historie a medicíny

U každého okruhu je možno studentům pro lepší představivost pustit krátkou ukázkou, všechny okruhy vysílají na adrese www.rozhlas.cz

Soukromí vysílatelé

Protipólem veřejnoprávního média jsou, jak už bylo zmíněno, média komerční, jejichž cílem primárně není pobavení diváka, jak by se mohlo zdát, ale generace zisku. V konkurenčním prostředí soukromých stanic jde o to, kdo naláká větší počet diváků a díky tomu inkasuje větší finanční obnos z reklam. Reklama je pro komerční rádia hlavním zdrojem příjmu, což se pochopitelně odráží v podobě jejich vysílání. Zatímco ČRo je vysílatelem ze zákona, komerční subjekty musí vlastnit licenci, aby mohli vysílání provozovat. Orgánem, který licence přiděluje, je Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, která rozhoduje o tom, které stanici licenci udělí. Licence Rada uděluje na dobu 8 let a po jejím vypršení si vysílatel může požádat o prodloužení. Rada samozřejmě kontroluje fungování médií a řeší stížnosti a může také udělovat pokuty. V české historii se už stalo, že Rada odmítla prodloužit licenci rádiu Nová Alfa, které si nedovoleně změnilo název (původně pouze Rádio Alfa) a během doby svého vysílání neplnilo podmínky, díky kterým licenci získalo. Po zrušení Nové Alfy začalo vysílat rádio Impuls. Komerční vysílatelé se tedy orientují především na zisk a na mladého posluchače. V éteru dnes najdeme řadu typově podobných stanic, jejichž hlavními znaky jsou současná moderní hudba, krátké zprávy a dynamické zvukové předěly. Soukromé stanice pro zvýšení poslechového zájmu publika také využívají angažování známých osobností. Na této filozofii například začala vysílat Frekvence 1 a drží se jí dodnes (Jitka Asterová, Jan Kraus, Diana Kobzanová). Dalším podobným příkladem může být Evropa 2 a její ranní show s Leošem Marešem. V systému komerčních vysílatelů panuje konkurenční boj o posluchače a zadavatele reklamy. Jak vedení těchto stanic, tak zadavatelé reklamy potřebují pro orientaci vědět, kolik lidí poslouchá právě jejich stanici. Zadavatelé chtějí mít jistotu, že reklama zasáhne co nejširší část cílové skupiny, vedení stanice zase ze strategických důvodů chce vědět, jak si stojí vzhledem ke konkurenci. Především z těchto důvodů existují průzkumy rozhlasové poslechového. Prvním takovým projektem v České republice byl Mediaprojekt, který prostřednictvím dotazníků zjišťoval čtenost tištěných médií a poslechového rozhlasových stanic. Od roku 2006 funguje samostatně Radioprojekt, který metodou telefonických rozhovorů zkoumá u reprezentativně vybraného vzorku obyvatel (cca 3000 dotazovaných ročně), kterou stanici, v jakou dobu, kde atd. dotazovaní poslouchají. Podle posledních výsledků Radioprojektu je nejposlouchanější stanicí Impuls, na druhém místě se nachází Evropa 2, za ní pak Frekvence 1 a ČRo 1 – Radiožurnál. Jak už ale bylo řečeno, tyto výsledky slouží především pro zadavatele reklam, kteří chtějí vědět, která stanice je momentálně více oblíbená. Výsledky podobných průzkumů se však musí brát s rezervou, protože nevyjadřují vkus celé populace, i když se tváří, že ano. 30000 dotazovaných neodpovídá milionům obyvatel, a proto nikdy nelze přesně zjistit skutečnou poslechového u všech obyvatel ČR. Existuje cesta elektronického měření prostřednictvím radiometrů, což je rozhlasová obdoba televizních peoplemetrů, jenže velmi nákladná a zatím nelze ve velkém měřítku zrealizovat.

Závěr

Hodinu můžeme zakončit diskusí nad právě sdělenými informacemi – jak teď žáci vnímají duální systém, co si myslí o průzkumech poslechovosti, jaký názor mají na vysoký počet okruhů Českého rozhlasu (není to zbytečně moc, proč?). Aby se na závěr mohli vyjádřit všichni a abychom dostali odezvu na výklad, v posledních pěti minutách necháme všechny studenty napsat krátké pojednání na dvě otázky.

- 1)** Stručně vyjádřete svůj názor na veřejnoprávní rozhlas. Jak vidíte jeho fungování v konkurenci komerčních rádií (je vůbec veřejnoprávní médium potřeba?)
- 2)** Jak důležitým médiem podle vás rozhlas v současnosti je?